

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

Colecția de documente a Muzeului din Odorheiu-Secuiesc

LIVIU BOAR, EUGEN ZEPECZANER

Colecția a fost preluată de la Muzeul din Odorheiu-Secuiesc de către Filiala Harghita a Arhivelor Statului.

Colecția are la bază documente adunate de Colegiul reformat din Odorheiu-Secuiesc, înființat în anul 1670. O parte din aceste documente au fost predate muzeului în anul 1949 împreună cu o serie de obiecte muzeistice colecționate de Colegiu. Un mare impuls a cunoscut activitatea de colecționare în primul deceniu al secolului nostru (1906), odată cu venirea profesorului de desen Rudolf Haáz, pasionat etnograf și istoric care, pe lângă colecționarea de obiective muzeistice, a strâns zeci de documente aflate la deținători particulari. După ce a trecut la Muzeu, colecția s-a îmbogățit cu o serie de documente manuscrise și tipărite.

Majoritatea documentelor din colecție se referă la activitatea breslelor din Odorheiu-Secuiesc și au fost depuse la muzeu, în anul 1952, de legatarii fostei Corporații a meseriașilor din Odorheiu-Secuiesc.

Documentele referitoare la activitatea unor familii care au jucat un rol marcant în viața socială, economică sau politică a ținutului Odorheiului au fost la rindul lor donate sau vândute muzeului de urmașii familiilor respective.

Așa cum reiese din inventarul general al muzeului, piesele arhivistice au fost înregistrate împreună cu obiectele muzeistice, specificându-se și proveniența lor.

Conform inventarului, colecția cuprinde un număr de 1376 u.a. grupate în 19 părți structurale, numerele de inventar fiind date în continuare. În cadrul fiecărei părți structurale, documentele sînt ordonate cronologic. Din cele 19 părți structurale, 9 se referă la diferite bresle din Odorheiu-Secuiesc, restul fiind fonduri personale, administrative și diverse.

Structura colecției, conform inventarului ei este următoarea¹:

¹ Partea structurală „Inventare muzeistice” a rămas la Muzeul din Odorheiu-Secuiesc fiind necesară în activitatea curentă a instituției, cu toate că a fost cuprinsă în inventarul colecției, deci, efectiv, au fost preluate 1.353 u.a. Menționăm însă faptul că este în curs de definitivare inventarierea de către muzeograful din Odorheiu-Secuiesc a documentelor breslelor tăbăcarilor, măcelarilor și a asociației pantofarilor și pălărierilor, însumînd cca. 700 u.a. din perioada sec. XVII-XIX, care urmează apoi să fie depuse spre păstrare permanentă la Arhivele Statului Filiala Harghita.

Nr. crt.	Partea structurală	Anii extremi	Nr. u.a.	Numerele de inventar	File din inventar
1	Breasla tâmplarilor	1773—1927	35	1—35	1—5
2	Breasla olarilor	1613—1924	133	36—168	5—24
3	Breasla cojocarilor	1628—1942	286	169—454	24—58
4	Breasla cizmarilor	1635—1942	162	455—616	58—78
5	Breasla croitorilor	1613—1933	332	617—948	78—116
6	Breasla măcelarilor	1903—1908	3	949—951	116—117
7	Breasla lăcătușilor	1614—1779	2	952—953	117
8	Asociația comercianților	1771—1856	2	954—955	118
9	Statutele breslelor și asociațiilor meșteșugărești	1860—1893	18	956—973	118—119
10	Magistratura orașului Odorheiu-Secuiesc	1755—1851	8	974—981	119—120
11	Protocoale sătești	1724—2851	7	982—988	120—121
12	Familia Jakab	1728—1945	153	989—1141	121—140
13	Familia Szotyori	1590—1863	34	1142—1175	141—145
14	Familia Bod Carol	1868—1925	14	1176—1189	145—146
15	Familia Fosztó din Filia	1638—1859	23	1190—1212	147—150
16*	Inventare muzeistice	1862—1952	23	1213—1235	150—152
17	Familia Ambrus din Vlăhița	1741—1872	26	1236—1261	152—156
18	Medicul Szakács Ștefan	1808—1882	19	1262—1280	156—158
19	Varia	1649—1940	96	1281—1376	158—171

* Nu s-au preluat. Vezi nota nr. 1.

Breslele din Odorheiu-Secuiesc s-au format mai târziu decât în celelalte orașe ale Transilvaniei.

Prima breaslă din Odorheiu-Secuiesc, cea a olarilor — meșteșug cu vechi tradiții în această parte a Transilvaniei, dată fiind compoziția solului regiunii care dispunea de o argilă de calitate superioară — a luat ființă în anul 1572, când 6 meșteri olari au prezentat regulamentul lor județului orașului și căpitanului cetății din Odorheiu-Secuiesc, Bánffy Farkas. Textul acestui prim regulament îl cunoaștem din diploma privilegială a breslei, scrisă pe pergament, dată de principele Gabriel Báthori la 15 iulie 1613, la Sibiu².

Acest regulament a fost preluat, după cât se pare, și de breasla olarilor din Tîrgu Mureș. Privilegiile breslei olarilor din Odorheiu-Secuiesc au fost întărite și lărgite apoi de principele Gheorghe Rákoczi I printr-o diplomă dată la Alba-Iulia, la 1 octombrie 1643³.

Breasla tăbăcarilor a luat ființă în anul 1577, iar cea a cojocarilor în 1579⁴. Regulamentul breslei tăbăcarilor a fost dat de principele Cristofor Báthori care, întărind regulamentul tăbăcarilor din Tg. Mureș, l-a extins și asupra meșterilor din Odorheiu-Secuiesc.

Regulamentul și privilegiile tăbăcarilor au fost întărite apoi de Sigismund Báthori, la 15 martie 1584⁵. Tot în acel an, tăbăcarii și cojocarii au obținut de la principe o nouă diplomă privilegială în 5 puncte care reglementa problemele ce nu figuraseră în regulamentul inițial.

Regulamentul breslei cojocarilor, care datează din anul 1579, a fost întărit de magistratura orașului în anul 1606⁶.

² Arh. St. Miercurea-Ciuc, fond 249, Colecția de documente a Muzeului din Odorheiu-Secuiesc, document nr. 36.

³ Ibidem, doc. nr. 38.

⁴ Muzeul din Odorheiu-Secuiesc, Colecția de documente, doc. nr. 1377.

⁵ Ibidem, doc. nr. 1378.

⁶ Jakab Elek, Szádéczi Lajos, *Uđvarhel, Vármegye története a legriégibb időtől 1849-ig*, Budapest, 1900, p. 290.

Concomitent, și croitorii au cerut elaborarea unui regulament asemănător. Astfel, județele Andrei Sebestyén satisfac cererea croitorilor extinzând privilegiile cojocarilor și asupra croitorilor, formându-se astfel o breaslă comună a croitorilor și cojocarilor⁷. Starostele breslei era ales anual, alternativ, din rîndul meșterilor cojocari și respectiv croitori.

Acest regulament a fost întărit în anul 1613 printr-o diplomă emisă la Sibiu de principele Gábrriel Báthori⁸. Dar, în anul 1628 croitorii se desprind de breasla cojocarilor, fapt aprobat de Gábrriel Bethlen, printr-un ordin emis la 29 aprilie 1628 la Alba-Iulia⁹, validat apoi printr-o diplomă privilegială acordată separat cojocarilor, la 28 noiembrie 1628 la Alba-Iulia¹⁰. Această diplomă a fost confirmată și lărgită cu noi drepturi de principele Gheorghe Rákoczi I prin diploma emisă la Alba-Iulia, la 12 mai 1636¹¹.

În anul 1613 ia ființă breasla comună a lăcătușilor și armurierilor. Privilegiile acestei bresle au fost obținute, probabil, prin extinderea și asupra meșterilor din Odorheiu-Secuiesc a regulamentului aprobat pentru breasla comună a fierarilor, curelarilor, șelarilor și țimplarilor din Tg. Mureș¹². În anul 1638 intră în breasla comună a lăcătușilor și armurierilor și meșterii fierari, apoi, în 1761 sînt primiți țimplarii și curelarii¹³. Meșterii țimplari și curelari se desprind din breasla comună în anul 1779, constituindu-se într-o breaslă separată¹⁴.

Cu toate că la începutul secolului al XIX-lea, vechiul cadru de organizare a meșteșugarilor în bresle era anacronic și constituia o adevărată piedică în calea progresului economic, totuși în Odorheiu-Secuiesc iau ființă noi bresle. Astfel, ia ființă breasla săpunarilor, iar în anul 1818 din vechea breaslă a cizmarilor s-au desprins meșterii cordovani, constituindu-se într-o breaslă independentă, în ciuda protestelor breslei cizmarilor adresate atât oficialității scaunului, cît și Guberniului Transilvaniei¹⁵.

În anul 1872 breslele sînt desființate prin lege, locul lor fiind luat de asociațiile industriale pe meserii, de tip capitalist, ele fiind înglobate pe orașe în corporațiile meseriașilor¹⁶.

Documentele păstrate de la cele 7 bresle (olari, cojocari, croitori, cizmari, țimplari, lăcătuși), precum și părțile structurale „Asociația comercianților“ și „Statutele breslelor și asociațiilor meșteșugărești“ reflectă numai în parte organizarea și evoluția lor, în schimb sînt bogate în date referitoare la lupta lor pentru menținerea privilegiilor medievale, împotriva meșterilor clandestini care în majoritatea cazurilor își desfășurau activitatea sub ocrotirea nobilimii și a comunităților libere sătești, pentru asigurarea monopolului pieții într-o vreme cînd relațiile feudale erau în plină dezagregare¹⁷.

În legătură cu desfacerea produselor meșteșugărești, care era asigurată de membrii breslelor în localuri proprii, semnificativ este și faptul că la sfîrșitul secolului al XVII-lea, negustorii din Odorheiu-Secuiesc reușeau să se asocieze într-o breaslă care însă s-a destrămat destul de repede. Multe din documentele colecției reflectă activitatea breslelor de desfacere pe piață a produselor proprii¹⁸.

⁷ *Ibidem.*

⁸ Arh. St. Miercurea Ciuc, fond. 249, doc. nr. 617.

⁹ *Ibidem*, doc. nr. 618.

¹⁰ *Ibidem*, doc. nr. 169.

¹¹ *Ibidem*, doc. nr. 170.

¹² *Ibidem*, doc. nr. 952, 953.

¹³ *Ibidem*, doc. nr. 953.

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Ibidem*, doc. nr. 565, 567, 568, 569, 570.

¹⁶ *Az 1872 évi Törvények gyűjteménye*, Budapest, 1908, p. 115—147.

¹⁷ Arh. St. Miercurea Ciuc, fond 249, doc. nr. 50, 94, 95, 178, 185 etc.

¹⁸ *Ibidem*, doc. nr. 82, 100, 145, 472 etc.

La destrămarea breslei negustorilor a contribuit și existența companiilor comerciale armenesti de la Dumbrăveni și Gheorgheni, acestea fiind mult mai puternice și mai bine organizate.

Cele două unități arhivistice din cadrul colecției încadrate în partea structurală „Asociația comercianților“ datează din perioade mai recente și credem că nu aparțin fostei asociații a comercianților din Odorheiu-Secuiesc, ci magistratului orașului¹⁹.

Cealaltă parte importantă a colecției, fondurile familiale, aparțin unor familii nobiliare din Scaunul Odorhei sau unor personalități (medici, juristi, politicieni, preoți) care au jucat un rol important în viața economică, socială sau politică a ținutului.

Documentele care provin de la familia Jakab (153 u.a.) se referă atât la această familie, cât și la o serie de alte familii nobiliare din Scaunul Odorhei cu care această familie era îndrudită (Ugron și Farkaș din Mărtiniș).

Aceste documente conțin informații prețioase referitoare la proprietățile acestor familii, la relațiile lor cu celelalte categorii sociale, la exploatarea apei sărate de către locuitorii unor comune de pe Valea Homorodului, încălcând astfel privilegiile Oficiului de sare de la Praid care deținea monopolul exploatareii și comercializării sării²⁰.

Familia Jakab a fost înnobilitată în anul 1649 de către principele Transilvaniei Gheorghe Rákoczi al II-lea²¹. De remarcat este faptul că în această parte structurală se află o scrisoare autografă a lui Orbán Balázs (1829—1890), etnograf și om politic, originar din localitatea Polonița, autorul cunoscutei lucrări monografice cu caracter etnografic și istoric, *Descrierea ținuturilor secuiești (A székelyföld leirása történelmi, ségészeti, természetrojzi és népismej szempontból)* apărută în șase volume la Pesta, în perioada 1868—1873.

Documentele provenite de la familia Szotyori din Odorheiu-Secuiesc includ o serie de date referitoare la istoria economică, socială și politică a unor localități din zona Cristurului-Secuiesc (Secuieni, Vinători, Bodogaia), dar nici un document nu se referă la această familie, care doar le-a adunat.

Documentele familiei Fosztó din Filia cuprind în primul rînd acte procesuale din care rezultă o serie de date valoroase privind relațiile agrare și sociale din localitatea Filia și împrejurimi, în secolele XVII—XVIII, lupta comunităților libere împotriva tendințelor de acaparare a pămînturilor lor de către familia baronului Daniel de Virghiș.

De la Bod Károly, jurist și preot reformat din Odorheiu-Secuiesc, se păstrează documente care reflectă în primul rînd activitatea sa în aceste domenii și certificate de studii eliberate de instituțiile de învățămînt mediu și superior din Tg. Mureș, Budapesta, Zürich și Marburg.

Date interesante privind istoria celor două localități privilegiate, Vlăhița și Căpîlnița, conțin și documentele familiei Ambrus din Vlăhița, din perioada 1741—1872.

Szakács István a fost medicul Scaunului Odorhei, obținînd licența în medicină în anul 1837 la Cluj²². A participat la revoluția din 1848—1849, dar documentele păstrate în colecție se referă în primul rînd la activitatea sa profesională.

În cadrul colecției trebuie să menționăm că se află „Magistratul orașului Odorheiu-Secuiesc“ (1755—1851), care cuprinde protocoalele orașului, izvor de mare valoare pentru studiul istoriei locale. De asemenea, trebuie să remarcăm cele

¹⁹ Ibidem, doc. nr. 954, 955.

²⁰ Ibidem, doc. nr. 1066, 1067, 1076, 1077 etc.

²¹ Pálmay József — *Udvarhely Vármegye nemes családjai*, Székelyudvarhely, 1900, p. 109.

²² Arh. St. Miercurea Ciuc, fond 249, doc. nr. 1263.

7 u.a. grupate sub titlul „Protocoale sătești“ care conțin date importante privind istoria socială, economică și politică a localităților Vlăhița, Orășeni, Petreni, Căpîlnița, Virghiș²³. De menționat este faptul că protocoalele consemnează și unele aspecte ale revoluției de la 1848—1849 pe aceste meleaguri.

Dintre aceste documente amintim privilegiile comunei Vlăhița confirmate de împăratul Carol al VI-lea, la 17 mai 1724, pe baza diplomelor date de Gabriel Báthori, în 1609, Gabriel Bethlen, în 1614, și Gheorghe Rákoczi I, în 1631²⁴.

Ultima parte structurală a colecției, „Varia“, conține diferite documente răzlețe, depistate după inventarierea celorlalte părți structurale, dar care aduc date noi privind viața economică, socială și politică a Scaunului Odorhei în perioada 1649—1940.

Documentele pe care am încercat să le prezentăm succint în rîndurile de mai sus conțin un deosebit de valoros tezaur de informații referitoare la viața ținutului Odorheiului-Secuiesc, acest colț al patriei noastre, unde de secole trăiesc înfrățiți românii și maghiarii care au luptat cot la cot pentru o viață mai bună, mai dreaptă și mai demnă.

²³ Ibidem, doc. nr. 982—988.

²⁴ Ibidem, doc. nr. 982.